

2013. gada 31. maijā

Pozīcijas ziņojums par priekšlikumiem tiesu sistēmas efektivitātes veicināšanai

1. Kopsavilkums

Efektīvai tiesu sistēmai ir būtiska nozīme ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanā. Paredzami, savlaicīgi un izpildāmi tiesu nolēmumi ir būtiska saistošas komercdarbības vides sastāvdaļa.ⁱ

Investīciju drošību garantējošas un efektīvas tiesību aizsardzības un piemērošanas sistēmas esamība valstī ir viens no galvenajiem kritērijiem investēšanas lēmuma pieņemšanā.

Lai gan Pasaules ekonomikas foruma Pasaules valstu konkurētspējas ziņojumā 2012.-2013. gadam Latvija, salīdzinot ar iepriekšējiem ziņojumiem, juridisko vidi raksturojošos rādītājos ir novērtēta nedaudz augstāk, tomēr joprojām tādos jautājumos kā efektivitāte strīdu risināšanā, juridiskā efektivitāte regulējošo normu izvērtēšanā, īstenotās politikas saprotamība un prognozējamība u.c. tiesu efektivitāti raksturojošos aspektos Latvija ievērojami atpaliek, piemēram, no kaimiņvalstīm Lietuvas vai Igaunijas.ⁱⁱ

Tādēļ ar šo pozīcijas ziņojumu Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk – ĀIPL) sniedz savus priekšlikumus un uzsver sekojošus aspektus tiesu sistēmas efektivitātes veicināšanā:

1. Tiesas un tiesu nolēmumu autoritātes nostiprināšana:
 - 1.1. Kvalitatīvs, argumentēts un pamatots tiesas nolēmums;
 - 1.2. Vienveidīgas tiesu prakses veicināšana;
 - 1.3. Tiesu prakses publiska pieejamība;
 - 1.4. Tiesu noslodzes izlīdzināšana;
 - 1.5. Plašāka *amicus curiae* iesaiste tiesas procesā.
2. Kvalitatīvas alternatīvas tiesvedībai nodrošināšana:
 - 2.1. Šķīrējtiesu likumprojekts;
 - 2.2. Mediācijas likumprojekts.
 - 2.3. Darījumu un investīciju vides tiesiskās drošības paaugstināšana
3. Ārvalstu tiesu nolēmumu izpildes un ārvalsts likuma piemērošanas efektivizēšana.
4. Civilprocesa likuma pilnveidošanas iespējas

2. Rekomendācijas un pamatojums

Izvērtējot Latvijā spēkā esošo tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi, ĀIPL ir nonākusi pie šādiem priekšlikumiem tiesu sistēmas efektivitātes veicināšanai:

1. TIESAS UN TIESU NOLĒMUMU AUTORITĀTES NOSTIPRINĀŠANA

1.1. Kvalitatīvs, argumentēts un pamatots tiesas nolēmums

ĀIPL norāda, ka svarīga loma tiesas slodzes mazināšanai ir sabiedrības uzticības valsts pārvaldei un tiesām. Tiesas un tiesu nolēmumu autoritātei ir tieša ietekme uz tiesas procesa efektivitāti un ātrumu. Kvalitatīvs un pamatots tiesas nolēmums mazina lietas dalībnieku vēlmi to pārsūdzēt, vienlaikus arī ievērojami atvieglojot nākamās tiesu instances darbu lietas izskatīšanā.

Tiesas nolēmumu autoritātes nostiprināšanā katra individuālā nolēmuma pārliecināšanas spējai ir būtiska loma. Skaidra un izvērsta nolēmumu motivācija rada gan lielāku iespēju pārliecināt konkrētās lietas dalībniekus, samazinot nolēmuma pārsūdzības iespējamību, gan arī veicina vienveidīgas, skaidras tiesu prakses veidošanos. Juridiskajā literatūrā norādīts, ka no praktiskā viedokļa, piemēram, ja tiek apmierināta kasācijas sūdzība, kasācijas instances nolēmumā iekļautā motivācija saistīta ar nepieciešamību sniegt skaidrus argumentus par apelācijas instances tiesas pieļautajiem tiesību normu pārkāpumiem, lai apelācijas instances tiesa varētu savu kļūdu saprast un efektīvi to novērst. Tādējādi izslēdzot iespēju, ka lietas izskatīšana no jauna vēl vienu reizi varētu atgriezties apelācijas instances tiesā. Savukārt, ja kasācijas sūdzība noraidīta, pienākums sniegt procesa dalībniekiem skaidrus un saprotamus argumentus, kuru dēļ sūdzība noraidīta, tiesu saista tādā ziņā, ka tai tiesiskās kārtības labad ir nepieciešama autoritāte sabiedrībā, lai sabiedrība tai uzticētos kā taisnīgam strīdus risināšanas forumam, nevis meklētu citus, ne tik godīgus veidus konkrētas problēmas risināšanai.ⁱⁱⁱ

Jāuzsver, ka Civilprocesa likuma 189. panta trešā daļa jau šobrīd nosaka, ka spriedumam jābūt likumīgam un pamatotam. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 193. panta piekto daļu, sprieduma motīvu daļā tiesai ir jānorāda lietā konstatētie fakti, pierādījumi, uz kuriem pamatoti tiesas secinājumi, un argumenti, ar kuriem noraidīti tie vai citi pierādījumi. Šajā daļā jānorāda arī normatīvie akti, pēc kuriem tiesa vadījies, un konstatēto lietas apstākļu juridisko novērtējumu, kā arī tiesas secinājumi par prasības pamatotību vai nepamatotību. Tāpat Civilprocesa likuma 230. pants nosaka, ka lēmumā tiesa vai tiesnesis norāda lēmuma motīvus. Tomēr, lai veicinātu tiesas nolēmumu autoritāti, nepietiek ar vienkārši formālu šo noteikumu izpildi – nolēmuma leģitimitāte un autoritāte lielā mērā atkarīga no šī nolēmuma loģikas un argumentācijas.

Tādējādi, veicinot tiesu un tiesas individuālo nolēmumu autoritāti, tiktu mazināts tiesvedību un pārsūdzību skaits un lietu skaits tiesās, jo šobrīd lēmumi nereti tiek pārsūdzēti nevis to juridisko trūkumu, bet gan nolēmuma autoritātes trūkuma dēļ.

Ievērojams skaits lietu pēc būtības būtu atrisināmas jau 1. instancē, taču nereti lietas dalībnieki lietas izskatīšanai 1. instancē nevelta pienācīgu uzmanību (tas norāda, ka jo īpaši 1. instances tiesu nolēmumiem sabiedrībā trūkst autoritātes), skaidri zinot, ka nolēmums tiks pārsūdzēts. Tādēļ tās pašas lietas nākas skatīt vēlreiz gan apelācijas, gan kasācijas kārtībā, kad tiek iesniegti jauni pierādījumi vai izvirzīti iepriekš nevērtēti argumenti.^{iv}

Ņemot vērā to, ka, piemēram, vidējais svērtais administratīvo lietu izskatīšanas ilgums mēnešos 2011. gada pirmajā pusgadā Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu namā bija 19 mēneši^v, iepriekš minētais būtiski ietekmē gan katras atsevišķas tiesvedības ilgumu, gan kopējo tiesu

noslodzi.

ĀIPL ieskatā minēto mērķa sasniegšanu var veicināt gan tiesu nolēmumu saturiskās kvalitātes analīze pašu tiesnešu un tiesas līmenī, tiesnešu forumos, kopsapulcēs, gan arī nolēmumu analīzes akadēmisko pētījumu projekti, Tieslietu ministrijas organizēti semināri un konferences tieši par judikatūras aktualitāšu izvērtēšanas aspektiem, u.c. pasākumi, kas ļautu pilnveidot tiesas nolēmumu saturisko kvalitāti. Kā viens no ieteikumiem 2010. gada pētījumā „Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves” tika norādīta arī iespēja sagatavot tiesnešiem metodiskos norādījumus spriedumu rakstīšanai, kā arī veikt apmācības šajā jautājumā. Apsverama ir iespēja tiesnešu apmācībā pilnveidot tiesas sēdes vadīšanas principu apguvi, tiesas spriešanas kultūru un metodes.^{vi}

Ņemot vērā, ka tiesneša darbā izmantojamā informācija ir cieši saistīta ar nemitīgiem grozījumiem likumos, jaunu likumu pieņemšanu, veco likumu atcelšanu, Satversmes tiesas spriedumiem utt., ikdienas darbā izmantojamās informācijas daudzums un tās novecošanas ātrums ir daudz izteiktāks nekā citās profesijās, liela uzmanība jāvelta, iespējams, pat ne tik daudz kvalifikācijas paaugstināšanai, bet gan tieši kvalifikācijas uzturēšanai, vienlaikus ievērojot, ka pārlietu liela darba slodze, kuru veicot nepaliek laika kvalifikācijas uzturēšanai, mazina darba kvalitāti.^{vii}

1.2. Vienveidīga tiesu prakse

Tāpat ĀIPL norāda, ka vienveidīga tiesu prakses veidošana un tās publiska pieejamība veicinātu tiesu autoritāti. Būtiski atšķirīgi secinājumi līdzīgos jautājumos, ja nolēmumā trūkst atbilstošas motivācijas, neveicina tiesisko noteiktību un uzticēšanos tiesu nolēmuma pareizībai, bet tieši otrādi, liek apšaubīt lēmuma pamatojumu un rosina to pārsūdzēt. Tā kā konkrētai tiesiskai attiecībai piemērojamās tiesību normas teksts ir viens un tas pats analogiskās lietās (protams, izņemot normas grozīšanu likumdošanas ceļā), tātad arī likuma piemērošanas sekām būtu jābūt līdzīgām līdzīgās lietās. Vienlaikus 2011. gadā tiesu darba novērtējuma pētījuma^{viii} ietvaros juristu vidū visvairāk negatīvo vērtējumu tika saņemts tieši divos aspektos: 61% uzskatīja, ka netiek ievērota vienota tiesu prakse, bet 66% - ka kopējais lietas izskatīšanas ātrums ir neapmierinošs.

Jānorāda, ka judikatūra saista tiesnesi gan pamatojoties uz vienlīdzības principu, gan atbilstoši Civilprocesa likuma 5. panta sestajai daļai, kas nosaka, ka, piemērojot tiesību normu, tiesa ņem vērā judikatūru. Savukārt interpretācijas tehnika un rezultāts, kas rakstiski nostiprināti tiesu nolēmumu motīvu daļā, kā arī nolēmumā ietvertā atziņa var kalpot par būtisku palīgavotu analogiskās lietās, kas būtu jāņem vērā tiesību piemērošanas procesā. Tiesai ir jānodrošina personu vienlīdzība likuma un tiesas priekšā. Tas nozīmē arī vienveidīgu tiesas procesu un judikatūru.^{ix}

Vienveidīgas tiesu prakses veidošana vecināšanai ir būtiski nodrošināt nolēmumu saturiskās kvalitātes analīzes iespējas gan tiesību piemērotāju, gan tiesībzinātnieku un citu interesentu vidū, veicinot tiesu nolēmumu pieejamību, gan nodrošinot tiesu praksē nostiprināto atziņu popularizēšanu un skaidrošanu.

1.3. Tiesu prakses publiska pieejamība

Viens no būtiskiem risinājumiem tiesu un tiesu nolēmumu autoritātes veicināšanai ir visu instanču nolēmumu publiska pieejamība, kur katra no individuālajām personām var pārliecināties par tiesu prakses atbilstību konkrētajā jautājumā. Nolēmumu publiska pieejamība vairo gan tiesību piemērotāju, gan tiesisko attiecību dalībnieku izpratni par tiesību normas saturu un piemērošanas praksi un tādējādi arī strīda iznākuma prognozējamību. Tas samazinātu pārsūdzēto vai atcelto spriedumu skaitu, pieteikumus tiesās par tiesu praksē jau noskaidrotiem jautājumiem. Problēmas

ar tiesu prakses pieejamību šobrīd kavē arī tiesību zinātnes attīstību, neļaujot apzināt praksi, pilnvērtīgi analizēt to un sniegt priekšlikumus tiesiskā regulējuma vai tā piemērošanas prakses pilnveidei.

Arī Eiropas Padomes Pretkorupcijas starpvalstu grupas (GRECO) IV kārtas novērtējuma ziņojumā (apstiprināts GRECO 58. plenārsēdē, 2012. gada 3.-7. decembris)^x tika uzsvērts, ka pat sistēmā, kas nav balstīta uz precedentiem, nolēmumu publicēšanai un pieejamībai ir nozīmīga loma, nodrošinot tiesisko noteiktību un sabiedrības uzticību tiesu sistēmai, kā arī vienveidību un paredzamību likuma piemērošanā. Lai arī ar nolēmumu galvenokārt tiek atrisināts strīds starp konkrētajiem lietas dalībniekiem, tā ietekme parasti neaprobežojas ar individuālo gadījumu. Labi motivētu, konsekventu un saprotamu nolēmumu publicēšana var veicināt tiesnešu paškontroles iespējas un uzlabot nolēmumu kvalitāti.

Šajā saistībā jāmin, ka tiesu nolēmumiem būtu jābūt ne tikai publiski pieejamiem, bet arī ērti un pēc noteiktiem kritērijiem atlasāmiem. Eiropas Padomes Pretkorupcijas starpvalstu grupas (GRECO) IV kārtas novērtējuma ziņojumā tika uzsvērts, ka Latvijā šobrīd ir pieejami tikai atsevišķu tiesu spriedumi, nepastāvot to atlasīšanas iespējai pēc noteiktiem kritērijiem, lai gan tiesām pašām jau šobrīd ir pieejai elektroniskai tiesu nolēmumu datubāzei.

Saprotam, ka šie jautājumi tiek risināti Latvijas un Šveices sadarbības programmas individuālā projekta „Tiesu modernizācija Latvijā” ietvaros izstrādātajā anonimizēto tiesu nolēmumu meklēšanas instrumentā. ĀIPL atbalsta minēto iniciatīvu un vienlaikus uzsver, ka, lai pieeju anonimizētajiem tiesu nolēmumiem varētu uzskatīt par efektīvu, svarīgi ir nodrošināt atbilstošas meklēšanas un atlasīšanas iespējas, atlasē kritērijus, vienlaikus nodrošinot personas datu aizsardzības līmeni publiskotajos nolēmumos tam nepieciešamajā līmenī.

1.4. Tiesu noslodzes izlīdzināšana

Pētījums par tiesu sistēmu funkcionēšanu un ekonomisko situāciju Eiropas Savienības dalībvalstīs^{xi} rāda, ka Latvijas tiesu sistēmas efektivitāte ir uz robežas starp adekvātu un neadekvātu. Kā būtiskākais tiek atzīmēta nepieciešamība veicināt tiesu efektivitāti civilajā tiesvedībā un komercietās. Attiecībā uz lietu izskatīšanas ilguma samazināšanu jānorāda, ka pētījuma par tiesu sistēmu funkcionēšanu un ekonomisko situāciju Eiropas Savienības dalībvalstīs rezultāti norāda, ka maksātnespējas un bankrota procedūras Latvijā prasa vidēji trīs reizes ilgāku laiku kā citās Eiropas Savienības valstīs. Par mērķi būtu jānosaka divu gadu termiņš šādu procedūru veikšanai.^{xii}

Ņemot vērā, ka lietu izskatīšanas ilgums dažādās tiesās būtiski atšķiras, ir jāmeklē risinājumi, kā mazināt lietu izskatīšanas termiņus atsevišķās tiesās, kurās pašreizējā noslodze ir augsta.

Viens no risinājumiem ir tiesnešu skaita palielināšana tajās tiesās, kurās noslodze ir pārāk liela, kā arī esošo tiesnešu darba produktivitātes veicināšana. Papildus jāapsver lielāku tiesu namu veidošana. Tāpat izlīdzināt tiesu noslodzi var, rosinot puses vienoties par strīda līgumisko piekritību mazāk noslogotās tiesās, vai rosināt lietas dalībniekus vienoties par alternatīviem strīdu izšķiršanas ceļiem – mediāciju, šķīrējtiesām, izlīgumiem u.tml.

Atbilstoši konsultācijām ar Iepirkumu uzraudzības biroju, jau šobrīd pēc lietu novirzīšanas izskatīšanai reģionālajiem tiesu namiem, ievērojami samazinājies lietu izskatīšanai nepieciešamais laiks (vidēji 1. instance – 6 mēneši; 2. instance – 1 gads).

1.5. *Amicus curiae* iesaiste tiesas procesā

2010. gada pētījumā „Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves” tika uzsvērtā tiesneša zināšanu un profesionalitātes nozīme, norādot, ka tiesnešiem ir jāpārstāv „*juristu eliti*”, citādi sistēma nerasniedz mērķi, un tāpēc ir tikai loģiski izvirzīt augstas prasības tiesneša amata kandidātiem un tiesnešiem. Vienlaikus ir jāņem vērā, ka mūsdienu komplicētajā tiesisko attiecību vidē tiesnesim ir jābūt spējīgam kritiski izvērtēt citu augsti kvalificētu juristu sniegto informāciju, norobežoties no vienpusējas informācijas un pieņemt lēmumu, balstoties uz vispusīgu informācijas izvērtējumu.^{xiii}

ĀIPL norāda, ka neatkarīgu, atzītu ekspertu (*amicus curiae*) plašāka iesaiste varētu palīdzēt tiesai pieņemt tiesību normas būtībai visatbilstošāko nolēmumu, īpaši sarežģītās lietās par specifiskiem tiesību, ekonomiska rakstura vai citiem jautājumiem, ar kādiem mūsdienās tiesām jāsaskaras arvien biežāk. Šī institūta jēga ir konkrētā procesa ietvaros izteikt profesionālu lietpratīgu viedokli, kuru nav izteikuši vai nevar izteikt procesa dalībnieki, bet kas var palīdzēt tiesai pieņemt "labāku", t.i., lietiski pareizāku lēmumu.^{xiv} Ievērojot minēto, ĀIPL aicina aktīvi izvērtēt nepieciešamību nodrošināt atzītu ekspertu (*amicus curiae*) plašāka iesaisti tiesas procesos.

2. ŠĶĪRĒJTIESU LIKUMPROJEKTA UN MEDIĀCIJAS LIKUMPROJEKTA PILNVEIDOŠANA UN ŠO PROCESU PLAŠĀKA IZMANTOŠANA

Ievērojot, ka tiesvedības procesa ilgums ir atkarīgs no tiesas noslogotības, tas ir, no izskatāmo lietu skaita un katra atsevišķa procesa ilguma, procesa garumu ir iespējams samazināt, panākot prasību un pieteikumu skaita samazināšanu, nodrošinot kvalitatīvu alternatīvu tiesvedībai vispār (mediācija) vai tiesvedībai vispārējās jurisdikcijas tiesās (šķīrējtiesa).

Alternatīvās strīdu risināšanas metodes var būt efektīvs līdzeklis strīdu novēršanā un risināšanā, kā arī var atvieglot tiesu sistēmu. Tā kā tiesa nemeklē kompromisu, bet vienmēr lemj kādam par labu, lai gan konkrētajā lietā kompromiss ir iespējams, ar alternatīvo metožu palīdzību strīds var tikt efektīvāk atrisināts gan no juridiskā, gan arī no psiholoģiskā viedokļa.^{xv} Uz nepieciešamību aktīvāk izmantot alternatīvas lietu risināšanas metodes (piemēram, mediāciju) ir norādījusi arī Eiropas Komisija, uzsverot, ka tās var samazināt tiesu slodzi un būtu jāizmanto plašāk, lai samazinātu lietu izskatīšanas aizkavēšanos.^{xvi} Uz alternatīvo domstarpību risināšanas veidu izmantošanas veicināšanu kā tiesu noslodzes iespējamo samazināšanas iespēju norādīts arī Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādņēs 2009.-2015.gadam^{xvii}.

Vienlaikus ĀIPL norāda, ka šo iespēju efektīva izmantošana, protams, iespējama tikai gadījumos, kur lietas dalībnieki ir ieinteresēti pēc iespējas ātrākā strīda atrisināšanā. Šobrīd nereti puses vēršas tiesā nevis tāpēc, lai atrisinātu strīdu, bet novilcināti tiesisko seku iestāšanos vai citādi kaitētu otram pusei.

2.1. Šķīrējtiesu likumprojekts

Jau 2005. gada spriedumā Satversmes tiesa norādīja, ka „*strīdu risināšana šķīrējtiesās ir ne tikai pieļaujama, bet pat vēlama*”^{xviii}. Uzlabojot šķīrējtiesu darbību un procesu, paaugstinātos šķīrējtiesas procesa uzticība sabiedrības acīs, savukārt ar šķīrējtiesas procesa aktīvāku izmantošanu tiktu atvieglots arī vispārējās jurisdikcijas tiesu darbs.

Tradicionāli kā strīdu izskatīšanas šķīrējtiesā priekšrocību tiek minēta arī operatīvāka lietas izskatīšana, iespējams, mazāki tiesāšanās izdevumi, konfidencialitāte, iespēja pusēm pašām noteikt lietas izskatīšanas kārtību, procesa vietu, valodu un veidu (mutisks vai rakstisks) un pusēm tiek dota iespēja pieaicināt par šķīrējtiesnešiem augsti kvalificētus un kompetentus speciālistus

strīdu izskatīšanai.^{xix}

Valsts sekretāru sanāksmē 2013. gada 31. janvārī ir izsludināts likumprojekts "Šķīrējtiesu likums", taču ĀIPL uzskata, ka šajā jomā vēl sagaidāmas nopietnas diskusijas par labāko tiesisko regulējumu attiecībā uz vairākiem jautājumiem, kā:

- a) **Šķīrējtiesas dibinātājiem izvirzāmās prasības.** Šobrīd Civilprocesa likuma 486. pants paredz, ka pastāvīgo šķīrējtiesu var izveidot viena vai vairākas juridiskās personas, neparedzot nekādas papildus prasības attiecībā uz juridisko personu, šķīrējtiesas dibinātāju. Ievērojot līdz šim konstatētos trūkumus Latvijas šķīrējtiesu darbībā, lai nodrošinātu autoritatīvu un tiesisku šķīrējtiesas procesu, atbalstām, ka ir nepieciešami ierobežojumi attiecībā uz šķīrējtiesas nodibināšanas iespējām.
- b) **Publisko tiesību juridiskās personas tiesības izvēlēties šķīrējtiesas procesu.** Šobrīd Civilprocesa likums 487.pants nosaka, ka izšķiršanai šķīrējtiesā nevar nodot strīdu, „kurā kaut viena puse ir valsts vai pašvaldības iestāde vai ar šķīrējtiesas nolēmumu var tikt skartas valsts vai pašvaldības iestāžu tiesības”. Savukārt Šķīrējtiesu likumprojekta 11.pants paredz, ka: „*Šķīrējtiesas līgumu var noslēgt jebkura rīcībaspējīga fiziska persona, privāto tiesību juridiska persona vai publisko tiesību juridiska persona privāttiesību jomā.*”
- c) **Šķīrējtiesnešu apmācība un sertifikācija.** Likumprojekts paredz, ka par šķīrējtiesnesi var iecelt tikai pēc apmācības kursu noklausīšanās, kvalifikācijas eksāmena nokārtošanas un sertifikāta saņemšanas. Likums paredz, ka šos jautājumus sīkāk regulēs Ministru kabineta noteikumi.

ĀIPL ieskatā, prasībai par obligātām apmācībām būtu nepieciešami izņēmumi – piemēram, attiecībā uz personām, kurām ir doktora grāds tiesību zinātnē, tiesneša, advokāta vai prokurora darba pieredze u.tml. – ja personas līdzšinējās zināšanas tiesību zinātnē ir pietiekams, lai nokārtotu eksāmenu bez apmācības kursa noklausīšanās.

Tāpat atbilstoši pušu līguma brīvības principam nevajadzētu paredzēt, ka puses var vienoties par atkāpšanos no likumā noteiktajām prasībām šķīrējtiesnesim (vismaz attiecībā uz *ad hoc* šķīrējtiesām), ja puses, piemēram, vēlas piesaistīt kā šķīrējtiesnesi starptautiski atzītu speciālistu, kas neatbilst kādai no prasībām (piemēram, negrasās kārtot Latvijā eksāmenu, lai saņemtu sertifikātu viena strīda izšķiršanai), īpaši ņemot vērā, ka iespēja pusēm izvēlēties konkrētā jautājuma izšķiršanai autoratīvu speciālistu kā šķīrējtiesnesi parasti tiek minēta kā šķīrējtiesas priekšrocība pretēji strīda izšķiršanai vispārējās jurisdikcijas tiesās.

2.2. Mediācijas likumprojekts

Saeimā iesniegtais Mediācijas likumprojekts 2013. gada 17. janvārī tika izskatīts parlamentā 1. lasījumā un paredzams, ka likumprojekta galīgā redakcija vēl var piedzīvot būtiskas izmaiņas.

Tāpat jāņem vērā, ka, lai gan mediācijas process kā tāds kopumā vērtējams atzinīgi, tomēr jāreķinās, ka pat pēc likumprojekta pieņemšanas Saeimā, paies ilgāks laika posms, līdz šis instruments tiks izmantots plašāk. ĀIPL ieskatā, ir jānodrošina, ka mediācijas process tiešām tiktu izmantots procesa efektīvizēšanai, nevis izmantots tā novilcināšanai (piemēram, izmantojot likumprojekta 8.pantā noteikto noilguma tecējuma apturēšanu, izsakot priekšlikumu izmantot mediāciju).

Tāpat ĀIPL ieskatā ir būtiski, lai likumprojektā tā izskatīšanas gaitā tiktu saglabāts princips, ka mediāciju saskaņā ar pušu vienošanos var vadīt arī mediators, kas nav sertificēts mediators. Un

tikai gadījumos, ja mediācija tiek uzsākta pēc tiesvedības procesa uzsākšanas (to ir ieteicis tiesnesis), tiesnesis pusēm iesaka mediatoru izvēlēties no sertificētu mediatoru saraksta.

Sagaidāms, ka civillietu risināšanai mediāciju vismaz sākumā visdrīzāk izvēlēties neliels personu skaits, tāpēc ĀIPL uzsver nepieciešamību ieguldīt darbu gan šī procesa piedāvāto iespēju skaidrošanā, gan cilvēku izglītošanā par mediācijas saturu un norisi.

2.3. Darījumu un investīciju vides drošības paaugstināšana

ĀIPL ieskatā ir nepieciešams paaugstināt darījumu un investīciju vides tiesisko drošību, proti, radīt un veicināt tādu juridisku instrumentu plašāku izmantošanu, kas radītu ārvalstu investoriem lielāku pārliecību par veikto darījumu un ieguldīto investīciju tiesisku un pareizu izmantošanu. Šādu instrumentu izmantošana mazinātu iespējas, ka vēlāk starp komercietiskajās attiecībās iesaistītajām personām rodas tiesiska rakstura strīdi, kuru izšķiršanai būtu nepieciešama tiesas iejaukšanās.

ĀIPL uzskata, ka šo jautājumu var risināt arī ar zvērināta notāra iesaisti noteikta veida vai apmēra tiesisko darbību veikšanā. Latvijas Republikā ir normatīvi noteikts, ka zvērināts notārs pieder pie tiesu sistēmas, ir neatkarīgs, pakļauts vienīgi likumam un pilda savus pienākumus kā neatkarīgs, neitrāls fizisko un juridisko personu civilo tiesību un likumisko interešu nodrošinātājs. Jānorāda, ka atbilstoši Notariāta likuma 2007. gada 20. decembra grozījumiem, zvērinātiem notāriem paredzētas arī regulāras un ārkārtas zvērināta notāra kvalifikācijas pārbaudes.

Iespēju ar zvērināta notāri iesaisti veicināt komercietiskās aprites drošības paaugstināšanos apliecina arī Latvijas Republikas Saeimā 2013. gada 3. maijā trešajā, galīgajā lasījumā pieņemtie grozījumi Komerclikumā un likumā „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru”, kas paredz iespēju statūtos noteikt, ka kapitālsabiedrības dalībnieku (akcionāru) sapulces norisi apliecina zvērināts notārs.

Minētā kārtība nodrošina to, ka pašai kapitālsabiedrībai un tās dalībniekiem (akcionāriem) nerodas šaubas par protokolā norādītās informācijas atbilstību faktiskajiem sapulces norises apstākļiem un pieņemtajiem lēmumiem. Grozījumi paredz, izskatot iesniegtos dokumentus, Uzņēmumu reģistra valsts notārs pārbauda, vai tā dokumenta forma, kuru reģistrē (pievieno lietai) vai uz kura pamata izdara ierakstu komercreģistrā, atbilst normatīvajos aktos vai statūtos noteiktajam, ja normatīvais akts paredz iespēju noteikt statūtos konkrētu dokumenta formu.

ĀIPL ieskatā apsverams, vai normatīvajos aktos nebūtu paredzama iespēja noteikt konkrētu dokumentu formu arī citiem darījuma veidiem, īpaši, ja darījuma summa ir ievērojama, ņemot vērā, ka tādā gadījumā Uzņēmumu reģistram pirms izmaiņu reģistrēšanas būs pienākums pārliecināties par noteiktās formas ievērošanu, tādējādi nodrošinot lielāku ārvalsts investora interešu aizsardzību.

3. ĀRVALSTU TIESU NOLĒMUMU CIVILLIETĀS UN KOMERCLIETĀS IZPILDES UN ĀRVALSTS LIKUMA PIEMĒROŠANAS EFEKTIVIZĒŠANA

Mūsdienas aizvien aktuālāka kļūst pārrobežu sadarbība un tirdzniecība, rodas nepieciešamība sadarboties ar ārvalstu partneriem. Taču, lai šāda sadarbība būtu efektīva, nepieciešams arī nodrošināt efektīvu strīdu risināšanas mehānismu un pieņemto nolēmumu izpildi. Tiesas nolēmumu atzīšana un izpildīšana ir starptautiskās civilprocesuālās sadarbības pamats, kas ir nepieciešama personas tiesību aizsardzībai un komercietiskās sadarbības veicināšanai.

Taču joprojām nereti nākas saskarties ar neskaidrībām par to, kādā kārtībā būtu atzīstams un

piemērojams ārvalsts tiesas nolēmums^{xx}, vai un kā Latvijas tiesas procesā piemērojams ārvalsts likums vai Eiropas Savienības normatīvo aktu noteikumi.

Tāpat šobrīd kreditors, lai piedzītu parādu citā dalībvalstī, saskaras ar būtiskām grūtībām, un jo īpaši sarežģīti, laikietilpīgi un dārgi ir panākt pagaidu pasākumu piemērošanu, lai apķīlātu parādnieka aktīvus, kas atrodas ārvalstīs. Tajā pašā laikā parādnieki var viegli izvairīties no izpildes pasākumiem, ātri pārvietojot savus līdzekļus no bankas konta vienā dalībvalstī uz kontu citā dalībvalstī. Kreditoram, savukārt ir maz iespēju bloķēt parādnieka bankas kontus ārvalstīs, lai nodrošinātu, ka prasījums tiks apmierināts. Tā rezultātā daudziem kreditoriem nav iespēju veiksmīgi atgūt parādus ārvalstīs.

Lai atvieglotu pārrobežu prasījumu un uzlabotu tiesu spriedumu izpildes efektivitāti civillietās un komercdarbībā, šobrīd ir plānots šos jautājumus regulēt ar Eiropas Parlamenta un Padomes regulu, ar ko izveidotu Eiropas kontu apķīlāšanas rīkojumu, lai atvieglotu pārrobežu parādu piedziņu civillietās un komercdarbībā.^{xxi} ĀIPL atbalsta šāda regulējuma nepieciešamību. Arī Latvijas valdība kopumā šobrīd ir paudusi atbalstu turpmākam darbam ar regulas priekšlikumu, uzsverot, ka Latvijas ieskatā regulas ietvaros ir skaidri jāparedz kreditora pienākums nodrošināt tiesu ar pietiekošu pierādījumu kopumu, lai varētu izsniegt Eiropas banku kontu apķīlāšanas rīkojumu un parādnieka tiesības lūgt tiesu atcelt vai pārskatīt šādu rīkojumu.^{xxii}

4. CIVILPROCESA LIKUMA PILNVEIDOŠANAS IESPĒJAS

Komersantu strīdi Latvijā pamatā tiek risināti Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā vispārējās jurisdikcijas tiesā vai šķīrējtiesā. Tādēļ, ĀIPL ieskatā, lai tiktu pilnīgāk īstenoti Civilprocesa likumā pamatprincipi un mērķi, kas savukārt uzlabotu uzņēmējdarbības vidi Latvijā, esošais regulējums prasa pastāvīgus pilnveidojumus atbilstoši konstatētajām tiesību normu piemērošanas prakses problēmām un faktiskās situācijas izmaiņām.

2012. gada pozīcijas ziņojumā ĀIPL jau norādīja uz priekšlikumiem Civilprocesa likuma regulējuma pilnveidošanā un lielākā daļa no tiem jau ir realizējušies normatīvo aktu grozījumos.

Vienlaikus ĀIPL uzsver nepieciešamību turpināt darbu pie normatīvā regulējuma pilnveidošanas, piemēram, attiecībā uz **elektronisko dokumentu apriti**.

ĀIPL 2012. gada pozīcijas ziņojumā par priekšlikumiem tiesiskuma efektivitātes veicināšanai ĀIPL ierosināja veikt grozījumus Civilprocesa likuma 111. panta otrajā daļā grozījumus, paredzot, ka rakstveida pierādījumi var tikt iesniegti elektroniski, ja visi lietas dalībnieki ir izteikuši piekrišanu pierādījumu iesniegšanai elektroniski, līdzīgi kā noteikts Igaunijas Republikas Civilprocesa kodeksa 274.pantā.^{xxiii}

Arī šajā pozīcijas ziņojumā ĀIPL vēlās uzsvērt nepieciešamību efektīvizēt Civilprocesa likumā un praksē jau paredzēto iespēju izmantošanas iespējas. Piemēram, šobrīd, lai gan lietas dalībnieks var iesniegt dokumentus tiesai elektroniski, lietas dalībniekam tik un tā ir pienākums vēlāk šos pašus dokumentus iesniegt rakstveidā pievienošanai lietai. Tiesa norāda^{xxiv}, ka ”Civilprocesa likuma tiesību normas uz šo brīdi neparedz elektroniskās civillietas, bet lietas tiek ierosinātas un vestas papīra formā” un „pienākums izgatavot un iesniegt tiesā nepieciešamo prasības pieteikuma norakstu, un dokumentu norakstu skaitu Civilprocesa likuma šā brīža redakcija nepārprotami uzliek tā iesniedzējam, nevis tiesai”. Prasības celšanas stadijā un lietas ierosināšanas stadijā, kad atbildētājs vēl nav paudis savu gribu un piekrišanu saņemt tiesas dokumentus elektroniskā pasta

sūtījumā nav iespējams piemērot arī Civilprocesa likuma 56. panta 6.¹ daļas regulējumu.

Tāpat ĀIPL ieskatā nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu attiecībā uz **tiesas sprieduma nekavējošu izpildi**.

Atbilstoši Civilprocesa likumam, jautājumu par sprieduma nekavējošu izpildi izlemj tiesa pēc lietas dalībnieka motivēta lūguma, un tiesas sprieduma nekavējoša izpilde jānorāda sprieduma rezolutīvajā daļā (Civilprocesa likuma 538.pants). Civilprocesa likums nekādus citus tiesas nolēmumus par sprieduma nekavējošu izpildi, atšķirībā no Latvijas Civilprocesa kodeksa, neparedz. Līdz ar to sprieduma nekavējošas izpildes noteikšanu vai tās atteikumu lietas dalībnieki var pārsūdzēt vienīgi apelācijas kārtībā, tā kā blakus sūdzības iesniegšana par nolēmuma nekavējošu izpildi nav paredzēta.^{xxv}

Atbilstoši Civilprocesa likuma 204. pantam, spriedumu izpilda pēc tā stāšanās likumīgā spēkā, izņemot gadījumus, kad spriedums izpildāms nekavējoties. Nekavējoši izpildāma sprieduma gadījumā tiesa nenosaka termiņu sprieduma labprātīgai izpildei. Tiesa nevar atlikt nekavējoties izpildāma sprieduma izpildi un tā šādās lietās nedod parādniekam arī laiku sprieduma labprātīgai izpildei. Izpildot nekavējoties izpildāmu spriedumu, tiesu izpildītājs var vienīgi atlikt atsevišķas izpildu darbības, ka tam ir likumā paredzēts pamats (Civilprocesa likuma 559. pants) un atbilstoši Civilprocesa likuma 555.pantam, ja nolēmums izpildāms nekavējoties, tiesu izpildītājs, paziņojot par pienākumu izpildīt nolēmumu, nosaka termiņu izpildei ne īsāku par trim dienām.^{xxvi}

Ievērojot minēto, ĀIPL norāda, ka būtu nepieciešams izvērtēt iespēju Civilprocesa likumā noteikt tiesības ar blakus sūdzību atsevišķi pārsūdzēt tiesas lēmumu par sprieduma nekavējošu izpildi, ņemot vērā, ka šobrīd vienīgā iespēja panākt jautājuma pārskatīšanu ir apelācijas kārtībā, taču, ievērojot jautājuma nozīmību un iespējamo ietekmi uz lietas dalībnieku finansiālo un tiesisko situāciju, būtu nepieciešams nodrošināt iespēju jautājumu izvērtēt ātrāk. Tāpat var būt situācijas, kad lietas dalībnieks piekrit spriedumam, taču iebilst vienīgi pret sprieduma nekavējošu izpildi, tas ir, iespējams cita pamata apelācijas tiesvedībai nemaz nav. Tādējādi iespēja atsevišķi pārsūdzēt tikai jautājumu par sprieduma nekavējošu izpildi atbilstu arī procesuālās ekonomijas principam.

Vienlaikus ĀIPL atkārtoti apliecinā, ka jebkuru grozījumu izdarīšana normatīvajā regulējumā būtu rūpīgi izvērtējama, apsverot iespējamās sekas un potenciālos ieguvumus un zaudējumus. Tā, piemēram, attiecībā uz nu jau pieņemtajiem grozījumiem Civilprocesa likumā saistībā ar tādu lietu piekritību, kur tiek apšaubīta dalībnieku (akcionāru) sapulces lēmumu spēkā esamība, Augstākās tiesas Civillietu departamenta senators Aldis Laviņš norādījis, ka „*ir jāgūst pārliecība, ka likumprojekta regulējums, kurā kā vienīgā piekritīgā pirmās instances tiesa ir noteikta Jelgavas pilsētas tiesa, ir darboties spējīgs. Zinot vienas rajona (pilsētas) tiesas kapacitāti, ir vēlreiz jāpārbauda, vai ir pareizi tādas lietas kategoriju, kurā ir sagaidāmas 200 lietas gadā, nodot izskatīšanai vienai tiesai, kurai turklāt būs jāizskata arī visas pārējās lietu kategorijas*”.^{xxvii}

ⁱ The EU Justice Scoreboard, pieejams: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/justice_scoreboard_communication_en.pdf

ⁱⁱ The Global competitiveness report 2012-2013, pieejams: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2012-2013/>

ⁱⁱⁱ Lasmanis D., Vaivods K. Sprieduma pārsūdzēšana kasācijas kārtībā. No grām. Administratīvais process tiesā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2008, 586.lpp.

^{iv} Iespējams, tas ir viens no iemesliem Augstākās tiesas lielajai noslogotībai, pat ņemot vērā to, ka Latvijā salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ir viens no lielākajiem augstākās tiesas tiesnešu īpatsvaram Skat. „Bosnia and Herzegovina, Greece, Latvia and Republic of Moldova are states which have the highest proportion of judges of supreme courts,

approaching 10%.” Evaluation report on European judicial systems, P.152., pieejams: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/>

^v Informatīvais ziņojums „Par tiesu praksi attiecībā uz termiņiem, kādos tiek izskatītas lietas”, 2011.gada 8.novembris, pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file17904.doc

^{vii} Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Pētījuma autori S.Osipova, A.Strupišs, A.Rieba, pieejams: <http://www.at.gov.lv/resources/research/>

^{viii} Tiesu darba novērtējuma pētījums. Latvijas Tiesnešu mācību centra pētījums. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/resources/research/>

^{ix} Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Pētījuma autori S.Osipova, A.Strupišs, A.Rieba, pieejams: <http://www.at.gov.lv/resources/research/>

^x Pieejams: http://www.knab.gov.lv/uploads/free/grecoeval420123_latvia_en.pdf

^{xi} The functioning of judicial systems and the situation of the economy in the European Union Member States P.322. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/cepej_study_justice_scoreboard_en.pdf

^{xii} The functioning of judicial systems and the situation of the economy in the European Union Member States P.322. Pieejams: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/cepej_study_justice_scoreboard_en.pdf

^{xiii} Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves. Pētījuma autori S.Osipova, A.Strupišs, A.Rieba, pieejams: <http://www.at.gov.lv/resources/research/>

^{xiv} Levits E. Par *amicus curiae* institūtu administratīvajā procesā, Jurista Vārds, 2003. 16.decembris, Nr.45.

^{xv} Litvins G. Administratīvo tiesu efektivitāte Latvijā un Lietuvā, Jurista Vārds, 2009. 19.maijs, Nr.20

^{xvi} ES rezultātu apkopojums tiesiskuma jomā, pieejams: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-285_lv.htm

^{xvii} Atbalstītas ar Ministru kabineta 2009.gada 7.oktobra rīkojumu Nr.685 „Par Tiesu iekārtas attīstības pamatnostādņem 2009.-2015.gadam”, Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=198914>

^{xviii} Satversmes tiesas 2005.gada 17.janvāra spriedums lietā Nr.2004-10-01.

^{xix} Miķelsone A. Par izmaiņām šķīrējtiesas procesā. 5.03.2005. Jurista Vārds Nr. 10 (365)

^{xx} Vai un kā izpildāms ārvalsts tiesas nolēmums. Ekspertu viedokļi par Uzņēmumu reģistra kompetenci. 2011. gada 2.augusta Jurista Vārds Nr.31.

^{xxi} Pieejams: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2011/0204%28COD%29>

^{xxii} Informatīvais ziņojums par Eiropas Savienības Tieslietu un iekšlietu ministru padomes 2012. gada 6.-7. decembra sanāksmē izskatāmajiem jautājumiem, pieejams: www.mk.gov.lv/doc/2005/TMzin_031212_JHAC.2815.docx

^{xxiii} Code of Civil Procedure, passed on 20 April, 2005, pieejams: <http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022>

^{xxiv} Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2012.gada 10.decembra lēmums lietā Nr. 3-11/257, nav publicēts.

^{xxv} Rozenbergs J. , Torgāns K. Civilprocesa likuma komentāri. I daļa (1-28.nodaļa), 449.lpp.

^{xxvi} Turpat, 451.lpp.

^{xxvii} Laviņš A. Pārdomas par Senāta darbības efektivitāti. Jurista Vārds, 2013. 7.maijs, Nr.18